

Maurice Dobb: Studies in the Development of Capitalism. George Routledge & Sons, Ltd. London 1946. 396 Sider.

M. Dobb, professor ved Chambridge Universitet i økonomi, er ikke noget ukendt navn herhjemme. I begyndelsen af 1930erne udgav han et kort omrids af Europas historie siden lensstiden, som blev oversat til dansk og norsk, og bogen fik en betydelig udbredelse indenfor arbejderbevægelsens studiekredse. Dobbs videnskabelige værker, som i særlig grad behandler det kapitalistiske samfunds problemer ud fra en marxistisk analyse, er naturligvis kun kendt af en snævrere gruppe fagfolk. I *Studies in the Development* har Dobb gjort forsøget paa at give en videnskabelig udredning af kapitalismens rødder og udvikling.

Dobb er ikke den første, der har paataget sig denne fristende, men saa vanskelige opgave. Mest kendt er Sombarts bindstærke værk: *Der moderne Kapitalismus*, hvis betydning for den moderne økonomisk-historiske forskning er vanskelig at overdrive. Dobb har ikke Sombarts sprudlende idérigdom og ikke hans blændende stil — det være meget langt fra — men han har sit fortrin i en analytisk skarphed, som gør hans bog i høj grad udbyttegivende, selvom man til tider vil synes, at raastoffet er for svagt eller for uensartet til at kunne benyttes i en marxistisk analyse. Tilfælles har de to forfattere imidlertid deres afhængighed af Karl Marx. Ganske vist betonede Sombart sin uafhængighed ved at lufte en række særmeneringer, men som helhed maa han betragtes som en elev af Karl Marx, omend en selvstændig elev. Dobb er langt mere »ortodoks«. Det viser sig straks ved de to forfatters definition af kapitalisme. For Sombart er det fundamentale i kapitalismen den saakaldte »kapitalistiske geist«, en særlig livsanskuelse og livsholdning, som staar i skarp modsætning til middelalderens. Heroverfor staar Dobbs rent marxistiske fortolkning, som i kapitalismen ser en særlig produktionsmaade, ikke alene i teknisk forstand, men ogsaa i henseende til ejerforhold og social struktur. Det kapitalistiske produktions-system, er nemlig karakteriseret ved, at kapitalen er koncentreret paa forholdsvis faa hænder og — i modsætning til alle andre produktionssystemer — ved at arbejderne er frie, men økonomisk tvunget til at sælge deres arbejdskraft paa markedet.

Man kan diskutere — og har naturligvis diskuteret — om Sombarts eller Dobbs (Karl Marx's) eller yderligere andre definitioner af kapitalisme er at foretrække. Men Dobbs definition synes i alle tilfælde at have det fortrin fremfor Sombarts, at den fremhæver nogle væsentlige faktorer, som er fundamentale og særegne for den kapitalistiske epoke, og kun for den, hvad man næppe kan sige om Sombarts.

Ud fra sin definition kommer Dobb til det resultat, at kapitalismen tager sin begyndelse i slutningen af 16. og begyndelsen af 17. aarh. og kommer til fuld udvikling under den industrielle revolution fra midten af det 18. aarh. Ganske vist findes der spor af en kapitalistisk produktionsmaade langt tidligere end i det 16. aarh. i de italienske og flanderske byer, men først i Tudortidens England faar den mere almen betydning for den økonomiske og sociale udvikling.

Forudsætningen for kapitalismens gennembrud var det feudale samfunds opløsning, og dette spørgsmaal i forbindelse med byernes fremkomst behandles i et af bogens interessanteste kapitler. Dobb bryder her med den

Maurice Dobb: Studies in the Development of Capitalism. George Routledge & Sons, Ltd. London 1946. 396 Sider.

M. Dobb, professor ved Chambridge Universitet i økonomi, er ikke noget ukendt navn herhjemme. I begyndelsen af 1930erne udgav han et kort omrids af Europas historie siden lensstiden, som blev oversat til dansk og norsk, og bogen fik en betydelig udbredelse indenfor arbejderbevægelsens studiekredse. Dobbs videnskabelige værker, som i særlig grad behandler det kapitalistiske samfunds problemer udfra en marxistisk analyse, er naturligvis kun kendt af en snævrere gruppe fagfolk. I *Studies in the Development* har Dobb gjort forsøget paa at give en videnskabelig udredning af kapitalismens rødder og udvikling.

Dobb er ikke den første, der har paataget sig denne fristende, men saa vanskelige opgave. Mest kendt er Sombarts bindstærke værk: *Der moderne Kapitalismus*, hvis betydning for den moderne økonomisk-historiske forskning er vanskelig at overdrive. Dobb har ikke Sombarts sprudlende idérigdom og ikke hans blændende stil — det være meget langt fra — men han har sit fortrin i en analytisk skarphed, som gør hans bog i høj grad udbyttegivende, selvom man til tider vil synes, at raastoffet er for svagt eller for uensartet til at kunne benyttes i en marxistisk analyse. Tilfælles har de to forfattere imidlertid deres afhængighed af Karl Marx. Ganske vist betonede Sombart sin uafhængighed ved at lufte en række særmeneringer, men som helhed maa han betragtes som en elev af Karl Marx, omend en selvstændig elev. Dobb er langt mere »ortodoks«. Det viser sig straks ved de to forfatters definition af kapitalisme. For Sombart er det fundamentale i kapitalismen den saakaldte »kapitalistiske geist«, en særlig livsanskuelse og livsholdning, som staar i skarp modsætning til middelalderens. Heroverfor staar Dobbs rent marxistiske fortolkning, som i kapitalismen ser en særlig produktionsmaade, ikke alene i teknisk forstand, men ogsaa i henseende til ejerforhold og social struktur. Det kapitalistiske produktions-system, er nemlig karakteriseret ved, at kapitalen er koncentreret paa forholdsvis faa hænder og — i modsætning til alle andre produktionssystemer — ved at arbejderne er frie, men økonomisk tvunget til at sælge deres arbejdskraft paa markedet.

Man kan diskutere — og har naturligvis diskuteret — om Sombarts eller Dobbs (Karl Marx's) eller yderligere andre definitioner af kapitalisme er at foretrække. Men Dobbs definition synes i alle tilfælde at have det fortrin fremfor Sombarts, at den fremhæver nogle væsentlige faktorer, som er fundamentale og særegne for den kapitalistiske epoke, og kun for den, hvad man næppe kan sige om Sombarts.

Udfra sin definition kommer Dobb til det resultat, at kapitalismen tager sin begyndelse i slutningen af 16. og begyndelsen af 17. aarh. og kommer til fuld udvikling under den industrielle revolution fra midten af det 18. aarh. Ganske vist findes der spor af en kapitalistisk produktionsmaade langt tidligere end i det 16. aarh. i de italienske og flanderske byer, men først i Tudortidens England faar den mere almen betydning for den økonomiske og sociale udvikling.

Forudsætningen for kapitalismens gennembrud var det feudale samfunds opløsning, og dette spørgsmaal i forbindelse med byernes fremkomst behandles i et af bogens interessanteste kapitler. Dobb bryder her med den

gængse opfattelse af feudalismen som et forfatningsmæssigt og politisk system og forklarer ud fra sin marxistiske teori feudalismen som et produktionssystem, der er kendetegnet ved, at bønderne er ufri og er tvunget til at yde feudalherren tributter af forskellig slags, enten i arbejde, i naturalier eller i penge. Denne definition kan forekomme noget ensidig og synes at udelade vigtige og væsentlige sider af det feudale system. Paa den anden side giver den noget fundamentalt i det feudale samfunds økonomi, som det er af største interesse at faa nærmere belyst.

Den gængse opfattelse af feudalismens opløsning — som blandt andet Pirenne er talsmand for — gaar ud paa, at den fremvoksende handel og pengeøkonomi fra det 11. aarh. var uforenelig med det feudale system og lidt efter lidt førte til dets fuldkomne nedbrydning. Man har her ifølge Dobb gjort sig skyldig i en altfor kraftig generalisering. Ganske vist er det klart, at overgangen fra den ufri bondes natural- og arbejdsydelser til pengeydelser som forudsætning har en udvidet handels- og pengeøkonomi. Men denne er i sig selv ikke tilstrækkelig årsag til feudalismens ophør. Fordi man gaar over til pengeydelser har man — ifølge Dobbs definition — ikke brudt med det feudale system, i hvert fald ikke saa længe disse pengeydelser har en tvangsmæssig karakter og ikke hviler paa et frit kontraktsforhold. Men først og fremmest er der talrige beviser for, at en udvidet handels- og pengeøkonomi ikke behøver at medføre en afløsning af arbejds- og naturalydelserne, men tværtimod kan medføre en stærk forøgelse af disse ydelser, altsaa en yderligere forringelse af den feudale bondes stilling. Dette var tilfældet blandt andet i de østelske egne af Europa. Der maa med andre ord ogsaa være andre årsager til stede for en afløsning og eventuel lettelse i de feudale baand. Dobb nævner en række, men hovedvægten lægger han paa relationen mellem jord og dyrkere. Hvor der findes mange dyrkere og lidt disponibel jord, vil arbejdskraften være billig, og heri vil der ligge en opfordring for feudalherren til at bortforpakte jorden eller dyrke den med lejet arbejdskraft. Hvis relationen er omvendt, vil der heri ligge en opfordring til at forøge de feudale byrder, i særdeleshed hoveriet.

Dobb fremhæver her et moment, som man vel ikke har været blind for, men som ikke tidligere har været fremhævet saa kraftigt eller gjort alment gældende for Europa i sin helhed. Vi kan tilføje, at ogsaa for Danmark synes Dobbs paastand at gælde. Befolkningsnedgangen i det 14. og i hvert fald en del af det 15. aarh. var saa ganske givet en af de vigtigste årsager til bøndernes forringede retlige stilling.

I de følgende kapitler indtager kapitalakkumulationens problem og fremkomsten af et proletariat en fremtrædende plads. Kapitalakkumulationen i middelalderen fremkom først og fremmest ved jordrenteindtægter og handelsprofit. Men i modsætning til Adam Smith og senere forskere understreger han, at handelskapitalens forbløffende vækst navnlig i middelalderens senere del ikke først og fremmest maa ses som en følge af dens andel i produktionsprocessen, men i at handelen tilegnede sig en »mer-værdi« paa andre samfundslags bekostning. I den forbindelse giver Dobb en overmaade interessant skildring af købmandsgildernes og byernes monopolpolitik. Derimod var kapitalinvestering i virksomheder med lønarbejdere endnu sjælden. Først fra det 16. aarh.s slutning bliver den en vigtig kilde til indkomster, samtidig med at prisinflationen fra første halvdel af det

16. aarh., de kirkelige jorders overgang til verdslig ejendom og statsgælden i høj grad fremmer kapitalakkumulationen. Det er nu, den kapitalistiske produktionsmaade mere alment sætter ind med forlagssystem og manufakturer.

I den forbindelse kan man ikke andet end undre sig over Dobbs forsøg paa at presse udviklingen ind i et marxistisk skema. Karl Marx skelner mellem købmandskapital, som bliver investeret i den industrielle produktion, og den kapital, som er akkumuleret hos den industrielle produktions egne udøvere. Denne sidste er ifølge Karl Marx af langt større betydning for udviklingen end den første. Dobb vrider og drejer kildestederne for at komme til samme resultat som Karl Marx, men bevisførelsen er ganske utilstrækkelig. Dobbs eget forsøg viser bedst, at det er umuligt for den daværende tid at skelne mellem »industrikapital« og »merkantil kapital«.

Indtil det 18. aarh. blev den kapitalistiske produktionsmaade imidlertid i høj grad hæmmet af mangel paa arbejdskraft — et proletariat, hvis eneste indkomstmulighed var salget af egen arbejdskraft, var endnu ikke fuldt udviklet. Husindustriens udøvere var, forsaavidt som de ejede hus og jord, endnu til en vis grad økonomisk uafhængige. Men gennem enclosurebevægelsen (svarer til vor udskiftning) i det 18. aarh. og begyndelsen af det 19. aarh. blev disse fordrevet fra deres ejendomme og søgte i stort tal til byerne. Samtidig steg i det 18. aarh. befolkningsoverskuddet stærkt som følge af nedgang i dødeligheden, og dette i forbindelse med den tekniske udvikling var forudsætningen for, at den industrielle revolution kunde finde sted.

Dobbs behandling af den industrielle revolution i England forekommer mig ikke at give noget væsentlig nyt. Saavel enclosurebevægelsen og proletariatets fremkomst som kapitalakkumulationen og den tekniske udvikling har tidligere været genstand for mange og udmærkede undersøgelser, ogsaa fra marxistisk-orienterede forfatters side. Det samme gælder — omend i mindre grad — den økonomiske udvikling i England indtil 1914. Men det er en beklagelig følge af de øvrige vest- og nordeuropæiske landes ringe indsats paa det økonomisk-historiske omraade, at Dobb i tiden fra den industrielle revolution og indtil den første verdenskrigs udbrud saa godt som udelukkende behandler England. Værket faar herved en højst uheldig, omend uundgaelig slagside.

Bogen slutter med et kapitel om den økonomiske udvikling mellem de to verdenskrige. Det er med spænding, man følger Dobbs forsøg paa at give en analyse af dette tidsrums brogede og uensartede udvikling. Dobb tager skarpt afstand fra de forfattere, som har ment at kriserne mellem 1914 og 1939 som hovedårsag havde monetære forstyrrelser eller strukturelle ændringer som følge af den første verdenskrig, som det vilde have været muligt at tilpasse sig. Der er ifølge Dobb tale om noget mere fundamentalt. De træk, som er særegne for disse aartier i modsætning til tidligere depressioner, er prisstabilisering (i stedet for prisfald), produktionsindskrænkninger (i stedet for reduktion i omkostninger) og overskudskapacitet og arbejdsløshed. Tilsammen træk, som er karakteristiske for en tidsalder, som økonomisk er præget af monopolsammenslutninger. Yderligere fremhæves som et særligt træk ved krisen efter 1929, at den kun blev overvundet ved statens hjælp, ved en slags nymerkantilisme.

Denne analyse har imidlertid en løjnefaldende mangel: den giver ikke nogen forklaring paa den nazistiske kapitalismes ekspansive karakter. Her fremhæver imidlertid Dobb, at monopolsammenslutningerne ikke nødvendigvis maa føre en restriktiv politik. Tendensen hertil brydes af et andet krav, som staar i nær forbindelse med den tekniske udvikling under mellemkrigstiden, nemlig kravet om en udvidelse af markedet f. eks. ved, at der opnaas politisk kontrol over fremmede territorier eller ved, at staten forøger sine rustningsudgifter. Disse krav lykkedes det i særlig grad at finde genhør for i Tyskland, men ogsaa i de øvrige kapitalistiske lande finder man krav om statens intervention for at stimulere efterspørgslen. Der er imidlertid ifølge Dobb ikke grund til at antage, at statskapitalismen efter krigen behøver at blive præget af de store monopoler. Tværtimod er der al sandsynlighed for, at den vil blive bestemt af konsument- og arbejderinteresser. I den forbindelse kommer Dobb ind paa en omtale af Beveridgeplanens krav om fuld beskæftigelse, som — forsaavidt den realiseres — vil betyde en styrkelse af arbejderklassens stilling og føre til en demokratisk statskapitalisme.

Rich. Willerslev.